

BEVEZETŐ

A pszichológiai családkutatások egyik központi, rendkívül termékeny területe (a házastársi kapcsolatok és a testvérkapcsolatok kutatásával párhuzamosan) a gyermekek szülőpercepciójának kutatása. Jelen munka is ebbe a kutatási irányvonalba tartozik. A kutatás az egy évtizeddel ezelőtt végzett vajdasági családkutatások (GÖNCZ 2007) folytatását képezi, és az Újvidéken tanuló, magyar ajkú egyetemi hallgatók szülőpercepciójáról végzett empirikus vizsgálatok néhány vonatkozását elemzi.

Ismeretes, hogy a szülő-gyermek kapcsolatot nevelési stílusok vagy attitűdök alapján szokás modellezni. A nevelési modellekben faktoranalitikus eljárásokkal kapott tengelyek vagy dimenziók mentén helyezik el a szülők neveléssel kapcsolatos viselkedésformáit. A tengelyek számától függően két- és háromdimenziós modellek léteznek. Ezeket előzte meg Lewin, Lippitt és White még 1939-ben megalkotott elmélete a (kis)csoportok autokratikus vagy tekintélyelvű, demokratikus és laissez-faire vagy ráhagyó vezetési stílusairól (magyarul lásd: LEWIN 1975), amely szociálpszichológiai kísérletre épülő egydimenziós nevelési stílusként is értelmezhető.

A későbbi, a 20. század közepétől mind gyakoribb kutatások alapján leggyakrabban a kétdimenziós modellek szolgáltak. Ezeknek számos változata ismert, kidolgozásukban, fogalmi rendszerük pontosításában magyar pszichológusok is jeleskedtek (például RANSCHBURG 1975, 1984; SALLAY–MÜNNICH 1999). A tengelyek, valamint a tengelyek végpontjainak kombinációiból levezetett nevelési stílusok elnevezése nem egységes. Hatásukat a gyermekek fejlődésére is néha inkább pszichoanalitikus (identifikáció), néha pedig főleg tanuláspszichológiai (eszközi tanulás, modellek útján történő tanulás) mechanizmusokkal magyarázzák. Mindez erősen nehezíti az eligazodást a témában kevésbé járatos olvasóknak, hosszabbítja a kezdő kutatók felfutási idejét, és késlelteti a feltárt elveknek a nevelés gyakorlatába való átültetését. Úgy tűnik, hogy a legnagyobb fokú konszenzus a pszichológusok körében Baumrind (BAUMRIND 1971) modellje kapcsán alakult ki, különösen miután Maccoby és Martin (MACCOBY–MARTIN 1984) ezt a modellt a régebbi kutatások (például BECKER 1964) eredményeivel ötvözte. Az így kapott modell szerint a nevelési magatartásformák két tengelyen helyezhetők el. A függőleges *érzelmi tengely* a meleg (elfogadó) és a hideg (elutasító) neveléssel határolható be. A szülői szeretet megléte vagy hiánya elsősorban a

büntetés módjában tükröződik. A gyermekközpontú, elfogadó nevelő a szeretet meglétét hasznosítja a nevelésben, nem a hatalmával él vissza. Gyakrabban dicsér, ha nagy ritkán büntet, azt meg is indokolja. A szülőközpontú, elutasító nevelő gyakori büntetései során – és ez lehet a fizikai büntetésen kívül lekicsinylés, kiabálás, megszegyenítés is – főlényét használja nevelési eszközként. A vízszintes a *kontroll tengely*, ennek végpontjain a korlátozó, illetve engedékeny nevelés helyezkedik el. A korlátozó nevelést a rendszabályok tömkelege jellemzi, a gyermek kötelessége ezeket betartani, megszegésüket a nevelő bünteti, alkura nem hajlik. Az engedékeny nevelést a szabályok rugalmas kezelése fémjelzi, megszegésükért ugyan magyarázattal kísért feddés jár, de a nevelő nem a gyerek személyiségét, hanem a tetteit minősíti.

A tengelyek végpontjainak kombinációja négy nevelési stílust eredményez. Ezeknek számos változata ismert, a változatok között nagyfokú az átfedés, bár kimutathatók közöttük bizonyos eltérések is. Baumrind (BAUMRIND 1971) az autoritatív, autoritariánus és engedékeny stílusokat említi, amelyekhez negyedik stílusként Maccoby és Martin (MACCOBY–MARTIN 1984) az elhanyagoló nevelést rendeli hozzá. Az *autoritatív* nevelési stílusnál a szülő egyben elfogadó és követelő is. A szabályok betartását ugyan elvárja, de azokat nem tekinti szentnek, így józan keretek megléte mellett szabadságot is biztosít a gyerek számára. Bár magasak a követelményei, ezekhez megfelelő környezetet is biztosít, beszélget, érvel, kimutatja törődését és szeretetét. Mindkét félnek jogai és kötelességei is vannak. Az *autoritariánus* szülő engedelmességet követel, az általa támasztott szabályok nem vitathatók. Jogai csak a szülőnek vannak, a gyerekek pedig kötelességei. Az ilyen szülőcentrikus nevelési elveket nem vallja az *engedékeny*, gyermekközpontú szülő, aki szerint a gyerekek kötelességei nemigen, viszont jogai bőven vannak. Rendet, felelős viselkedést ritkán követel, nem büntet és nem ellenőriz. Még kevésbé teszi ezt az *elhanyagoló* szülő, aki olyannyira szülőcentrikus, hogy sem ereje, sem ideje nincs arra, hogy a gyermekkel foglalkozzon. Többnyire nem is tudja, kivel és mivel tölti a gyerek az idejét.

Jelen kutatás elméleti kereteit szintén a kétdimenziós modellek egyik, főleg Ranschburg (RANSCHBURG 1975, 1984) által kidolgozott, de részben módosított változata képezi. Ez a modell az érzelmi tengely és a kontroll tengely végpontjait kombinálva a meleg–engedékeny, meleg–korlátozó, hideg–engedékeny és a hideg–korlátozó nevelési stílusokat különbözteti meg. A *meleg–engedékeny* nevelési

stílus lényege a gyermek szeretete a szülő részéről, aki észszerű és rugalmas szabályok bevezetésével serkenti a gyermek személyiségének optimális kibontakozását. *Meleg–korlátozó* nevelési stílust a túlóvó, a gyermek önállósodását gátoló szülő gyakorol, aki nem tűri el, ha a gyerek lázad a nyüggént rá nehezedő korlátok béklyói ellen. A *hideg–engedékeny* nevelési stílust gyakorló szülő távolságtartó, nemtörődöm módon engedékeny, rossz a kapcsolata a gyerekekkel. A *hideg–korlátozó* nevelésnél a gyermek elutasítása erőteljes korlátokkal ötvöződik, önmegsemmisítő agressziót generálva a gyerekekben. Ez a modell számos ponton rokonítható a fentebb ismertetett Baumrind (BAUMRIND 1971) és Maccoby és Martin (MACCOBY–MARTIN 1984) által kidolgozott kétdimenziós modellel, ugyanakkor részben különbözik is tőle. (Részletesebb leírását, kitérve a gyermek személyiségfejlődésére gyakorolt hatásaira is lásd: GÖNCZ 2007.)

A családi nevelési stílusokról a pszichológia megfigyeléssel, interjúkkal és kérdőívekkel gyűjtötte be ismereteit, miközben a hangsúly fokozatosan tevődött át a szülőkről a gyerekekre, végül pedig a közöttük fennálló kapcsolatra. Mivel az utóbbi csoportba tartozó kutatások viszonylag ritkák, e kutatási területnek egyben ez az egyik legnagyobb hiányossága is, hisz alapvetően körkörös, kétirányú kapcsolatról, szülő-gyermek interakcióról van szó. Indokolt az a bírálat is, miszerint egy olyan rendkívül összetett jelenséget, mint amilyen a nevelés, mindössze két dimenzióra szimplifikálja. Mindkét bírálat erre a kutatásra is érvényes.

Ebben a kutatásban az adatokat a Nevelői Attitűd Skálára adott válaszok szolgáltatták. A mérőeszköz ismertetése a *Módszerek* alfejezetben található.

2007-et megelőzően az Újvidéki Egyetem Pszichológiai Tanszékének munkatársai számos felmérést végeztek a vajdasági 13–22 év közötti fiatalok szülőpercepciójáról. Ezekben két- és háromdimenziós modellek alapján kidolgozott kérdőívek több változatát használták. (A háromdimenziós modellek esetében az érzelmi, a kognitív és a nevelés hatékonyságára utaló dimenziók végpontjainak kombinációi nyolc nevelési stílust adnak: harmonikus, liberális, ambiciózus, kényeztető, autonóm, elhanyagoló, szigorú és diszharmonikus, ezek pedig a harmonikus típusú személyiség, a sztártípusú, az eminens típusú, az érzékeny típusú, a harcos típusú, a prekriminális típusú, a fanatikus típusú és a diszharmonikus típusú személyiség fejlődését serkentik, lásd: KOZÉKI 1983.)

Ezekben a kutatásokban megállapítást nyert, hogy minden vizsgált életkorban a leggyakrabban percipiált nevelési stílus mindkét szülőnél

a meleg–engedékeny, a másik három jelentősen ritkábban fordul elő. Az adatközlők az anyákat melegebbeknek, az apákat korlátozóbbaknak vélik. Nemek szerinti bontásban a lányok, a fiúkhoz viszonyítva, az anyáknál észlelnek gyakrabban meleg–engedékeny viselkedést, a fiúk viszont, a lányokhoz mérten, apjukat ítélik gyakrabban inkább meleg–korlátozónak, és mindkét szülőt hideg–korlátozóbnak. Az életkorral a meleg–engedékeny anyai viselkedés megítélése csökken, a hideg–engedékeny anyai viselkedés percepciója viszont emelkedik, és mindkét szülőnél gyakoribb a hideg–korlátozó megnyilvánulások percepciója. Több kutatás eredménye is arra utalt, hogy az anya meleg–engedékeny viselkedése serkenti az iskolai teljesítményt, a többi nevelési stílus pedig vagy nincs kapcsolatban, vagy negatív korrelációban van az iskolában elért eredménnyel. Az egyes magatartásformák szintjén a gyerekek leggyakrabban a szülők hideg–korlátozó megnyilvánulásait interiorizálják (erre valószínűleg az egyik lehetséges magyarázat az agresszorral való azonosulás), viszont a nevelői stílusokat illetően a leggyakoribb identifikációs modell a meleg–engedékeny szülő. Ez abból következik, hogy a vizsgált alanyok, mint jövendő szülők, majdan saját gyerekeiket szeretnék elfogadóbban és engedékenyebben, de kevésbé meleg–korlátozó, hideg–engedékeny és hideg–korlátozó módon nevelni, mint ahogy szüleik őket nevelték. A kutatások eredményeiből az is kitűnt, hogy az engedékeny szülői magatartás az extroverzió, míg a korlátozó nevelés az introverzió irányába mozdítja el a személyiségfejlődést, a hidegnek percipiált anya gyermekénél az érzelmi labilitást, a hideg apa a durvalelkűséget (pszichoticizmust) serkenti, a magányos gyerekeket dominánsan meleg–korlátozó stílusban nevelték, a fogalmazásaikban kreatívabb gyerekek pedig, a kevésbé kreatívan fogalmazó gyerekekhez viszonyítva, szüleiknél gyakrabban észlelnek meleg–engedékeny nevelési attitűdöt. Fialat, de felnőttkorú (átlagban 22 éves), börtönbüntetésüket töltő férfi bűnözők szüleiket gyakrabban percipiálják hideg–engedékenynek és meleg–korlátozónak, mint meleg–engedékenynek vagy hideg–korlátozónak (GÖNCZ 2007).

A felsorolt szabályosságok vajdasági, különböző etnikai, nyelvi és vallási csoportokhoz tartozó fiatalok kérdőíves vizsgálataiból származnak. Ebben a kutatásban vajdasági magyar ajkú egyetemi hallgatók voltak az adatközlők, az adatok begyűjtésének kezdő éve 2012.

A kutatás *tárgyát* a vajdasági magyar szülők gyerekeik által észlelt nevelési magatartásformái és az ezekből levezetett nevelési stílusai képezték. A *cél* meghatározni, milyen gyakorisággal észlelnek a vizsgálati alanyok szüleiknél, valamint külön és külön

az anyáknál meleg, hideg, engedékeny és korlátozó nevelési magatartásformákat. Ezek kombinációjából meg lehet határozni azt is, hogy milyen gyakorisággal észlelik szüleiknél, valamint külön az apáknál és külön az anyáknál a meleg–engedékeny, hideg–engedékeny, meleg–korlátozó és hideg–korlátozó nevelői stílusokat. A kutatás *feladata* volt megállapítani, vannak-e statisztikailag jelentős különbségek a különböző nevelési magatartásformák és nevelési stílusok percepciójának gyakoriságában a szülőknél, valamint külön az apák és külön az anyák nevelési gyakorlatát illetően, illetve a szülők, apák és anyák között, valamint kimutathatók-e statisztikailag jelentős eltérések a szerbiai normáktól az apákat és anyákat illetően.

A kapott adatokból a következő kérdésekre fogalmazható meg néhány válasz: 1) Milyen gyakorisággal észlelnék az adatközlők a szülőknél (valamint külön az apáknál és külön az anyáknál) meleg (elfogadó), hideg (elutasító), engedékeny és korlátozó nevelési magatartásformákat?; 2) Milyen gyakorisággal észlelik a szülőknél (valamint külön az apáknál és külön az anyáknál) a meleg–engedékeny, hideg–engedékeny, meleg–korlátozó és hideg–korlátozó nevelői stílusokat?; 3) Eltérnek-e jelentősen az észlelt szülői magatartásformák (és az ezekből kiszámítható nevelői stílusok) a szerbiai mintán kapott normáktól? A szerbiai normákat Jasmina Kodžopeljic, az Újvidéki Pszichológia Tanszék tanára dolgozta ki (KODŽOPELJIĆ s. a.).

Hipotézisek

1. Az előző kutatások eredményei alapján feltételezhető, hogy a szülőknél, valamint külön az apákra és az anyákra vonatkozóan is, az észlelt *nevelői magatartásformák* gyakorisága a meleg→engedékeny→korlátozó→hideg sorrendben csökken, az egyes magatartásformák gyakorisága között pedig statisztikailag jelentős, közepes intenzitású különbségek várhatók. Mindez érvényes mind a fiúk, mind a lányok becsléseire.

2. Úgyszintén feltételezhető, hogy a *nevelési stílusok* gyakorisága a meleg–engedékeny, meleg–korlátozó, hideg–engedékeny, hideg–korlátozó sorrendben csökken, és a meleg–engedékeny stílus észlelése jelentősen gyakoribb a többinél. A másik három nevelési stílus között a feltüntetett sorrendben csökkenő irányban közepes intenzitású különbségek várhatók.

3. Előző kutatások eredményeinek hiányában elvárható, hogy egyik szülőnél sem mutatkoznak jelentős eltérések a *nevelési maga-*

tartásformák gyakoriságának percepciójában a szerbiai normákhoz viszonyítva, vagyis elvárható, hogy a vajdasági magyar szülők nevelési gyakorlata nem tér el jelentősen a szerbiai normáktól.

A magyar–szerb összehasonlításnál csak a nevelési magatartásformák összevetése lehetséges, mivel az összevetés alapjául szolgáló szerbiai normák csak ezek összehasonlítását teszik lehetővé.

MÓDSZEREK

Eljárás

Az adatok felvétele két eljárás szerint történt. A kérdőívek többségét a tanárképzés keretein belül tartott pszichológiakurzusokon töltötték ki a hallgatók. Informálva voltak a kutatás céljáról és menetéről, a részvétel önkéntes volt és névtelen, az adatok teljes titokban tartása garantált. Mivel a részvétel nem járt kockázattal, írásbeli beleegyezésükre nem volt szükség. A másik mintavételi eljárás a hólabda-módszerű vagy görgetett eljárás volt, amelynél a hallgatók más egyetemi karok ismerős hallgatóit kérték fel a kérdőív kitöltésére. A kurzus-hallgatók a részvételért jutalompontokat kaptak, ezek kihatottak a záróosztályzatra.

Minta

A kérdőívet 149 Újvidéken tanuló vajdasági magyar egyetemi hallgató töltötte ki, 35 fiú és 109 lány (5 adatközlőnél hiányzó adat). A vizsgálat idején 55%-uk társadalomtudományi és humán szakra, valamint művészeti akadémiára járt, 45%-uk a Természettudományi és a Műszaki Kar hallgatói voltak. Életkoruk 18–27 év között volt, átlagéletkor $M=21,07$ év, $SD=2,26$.

Mérőeszköz

A Nevelői Attitűd Skála az Újvidéki Pszichológiai Tanszéken a nevelési stílusok mérésére már régebben kidolgozott kérdőívek továbbfejlesztése. A korábbi kérdőívek elképzelése, hogy egy-egy tétellel egyszerre mérhető a négy nevelési stílus valamelyike, nem bizonyult a legjobb megoldásnak. Ugyanis a faktoranalitikus ellenőrzések kimutatták, gyakran igen körülményes eldönteni, hogy például egy meleg–engedékeny stílus gyakoriságának mérésére hivatott állítás mi-

lyen mértékben méri a meleg, és milyen mértékben az engedékeny magatartást (KODŽOPELJIĆ–PEKIĆ–GENC [GÖNCZ] 2009). Ezért az itt alkalmazott kérdőív négy alskálából áll, melyek mindegyike 11 tétellel méri az érzelmi és a kontroll dimenzió végpontjain elhelyezkedő meleg, hideg, engedékeny és korlátozó nevelést. A skála így összesen 44, úgynevezett Likert-típusú tételt tartalmaz, vagyis az adatközlőnek öt egységből álló skálán (1 – egyáltalán nem egyezem, 5 – teljesen egyezem) nyilatkoznia kell, hogy szerinte mennyire érvényes, külön az apjára és külön az anyjára, minden egyes állítás. Szubskálánként minimum 11, maximum 55 pont érhető el, minél magasabb az elért pontszám, az állítás annál jellemzőbb a becsült szülőre. Hogy egy szülőre melyik nevelési stílus (meleg–engedékeny, meleg–korlátozó, hideg–engedékeny és hideg–korlátozó) mennyire jellemző, a négy mutató kombinációjából lehet meghatározni. Az elképzelés tehát az, hogy a szülők nevelésének meghatározásában az fontosabb, ahogy a gyerek észleli, hogyan bánnak vele a szülei, mint az, ahogy a szülő saját nevelési gyakorlatát látja, vagy amilyen az valójában. KODŽOPELJIĆ, PEKIĆ és GENC [GÖNCZ] (2009) vizsgálata kimutatta, hogy mind a négy szubskála igen jó pszichometriai ismérvekkel rendelkezik, a Cronbach α (Alpha) megbízhatósági mutató az egyes szubtesztekre 0,86–0,93 között van. Az ebben a kutatásban feldolgozott adatokra ez a mutató az érzelmi tengely két végpontjára $\alpha = 0,89$, a kontroll tengely végpontjaira $\alpha = 0,86$. (A 0,70 > mutató számít elfogadhatónak.) A Skála a *Mellékletben* látható.

Az adatok statisztikai elemzése

Az adatok elemzése az IBM SPSS statisztikai programcsomaggal történt (20-as verzió). A leíró statisztikai mutatók és csoportátlagok összevetésére alkalmazott varianciaanalízisek (ANOVA) és t-tesztek szolgáltatottak használható információkat.

A szerbiai normák, amelyekhez a jelen kutatás eredményeit hasonlítottuk, 573 középiskolás és egyetemi hallgató (38,4% fiú, 61,6% lány) adatai alapján lettek kiszámítva, lefedve egész Szerbia területét. Életkoruk 17 és 25 év között volt, az átlagév 19, két évvel fiatalabbak az általunk vizsgált adatközlőknél (KODŽOPELJIĆ s. a.).

EREDMÉNYEK

A *nevelői magatartásformákra* vonatkozó eredményeket az 1–3. táblázat tartalmazza, a 4–6. táblázatokban pedig a *nevelési stílusokra* vonatkozó eredmények láthatók. A 7. táblázat a vajdasági magyar egyetemi hallgatók szülőpercepcióját és a szerbiai normák *összevetését* tartalmazza. Minden táblázat után röviden utalunk az eredményekből kiolvasható szabályosságokra. Ezeket részletesebben, a hipotézisek sorrendjében, és a személyiség struktúrájára és fejlődésére vonatkozó általánosabb ismeretekbe ágyazva, a *Megbeszélés* alfejezetben tárgyaljuk.

Nevelői magatartásformák	N	M	SD
Fiúk + lányok becslése			
Meleg	126	87.40	14.20
Engedékeny	131	81.20	14.18
Korlátozó	131	48.44	14.64
Hideg	126	42.52	14.98
Magatartásformák közötti különbségek			
Nevelői magatartásformák	t	p	d
Meleg–engedékeny	3.50	< 0.01	0.44
Meleg–korlátozó	21.64	< 0.01	2.70
Meleg–hideg	24.41	< 0.01	3.04
Engedékeny–korlátozó	18.40	< 0.01	2.27
Engedékeny–hideg	21.26	< 0.01	2.65
Korlátozó–hideg	3.20	< 0.01	0.40
Fiúk becslése			
Meleg	24	78.13	11.25
Engedékeny	24	80.17	9.72
Korlátozó	23	45.78	12.78
Hideg	23	44.65	12.15

Magatartásformák közötti különbségek			
Nevelői magatartásformák	t	p	d
Meleg–engedékeny	0.67	n. sz.	0.19
Meleg–korlátozó	9.23	< 0.01	2.69
Meleg–hideg	9.81	< 0.01	2.86
Engedékeny–korlátozó	10.42	< 0.01	3.03
Engedékeny–hideg	11.09	< 0.01	3.23
Korlátozó–hideg	3.31	n. sz.	0.09
Lányok becslése			
Meleg	75	80.71	14.03
Engedékeny	78	79.87	15.05
Korlátozó	79	50.75	15.30
Hideg	76	43.68	15.64
Magatartásformák közötti különbségek			
Nevelői magatartásformák	t	p	d
Meleg–engedékeny	0.36	n. sz.	0.06
Meleg–korlátozó	12.65	< 0.01	2.04
Meleg–hideg	15.31	< 0.01	2.49
Engedékeny–korlátozó	12.02	< 0.01	1.92
Engedékeny–hideg	14.63	< 0.01	2.36
Korlátozó–hideg	2.84	< 0.01	0.46

1. táblázat. A nevelői magatartásformák észlelésének gyakorisága szülőknél

N = adatközlők száma (a hiányzó adatok miatt eltér a minta nagyságától); M = átlag; SD = standard deviáció (szórás); t = t-teszt; p = szignifikanciaszint; n. sz. = nem szignifikáns; d = hatás erőssége (Cohen)

Az 1. táblázatból látszik, hogy adatközlőink szüleiknél leggyakrabban a meleg nevelői magatartásformákat észlelik, ezeket pedig, csökkenő sorrendben, az engedékeny, a korlátozó és a hideg nevelői magatartásformák észlelése követi. Az egyes magatartásformák észlelésében statisztikailag jelentős különbségek vannak, de a különbségek erőssége igen változó, a gyenge vagy közepes hatástól az igen jelentős hatásig terjed. Ez a táblázat d oszlopából látszik. (A d az úgynevezett Cohen-féle mutató, amely esetünkben a kimutatott különbség intenzitására utal, attól függetlenül, hogy a t -teszt eredménye statisztikailag szignifikáns-e vagy nem. Ha a d értéke 0,2 körüli vagy annál kisebb, a hatás kicsi vagy csekély, nullához közelítve elhanyagolható, ha 0,5 körüli, akkor közepes vagy mérsékelt, ha pedig 0,8 vagy annál nagyobb, a hatás igen nagy vagy jelentős. Minél magasabb a d , annál nagyobb a különbség [hatás] gyakorlati jelentősége, amint az COHEN [1988] nyomán általánosan elfogadott.)

Nemek szerinti bontásban ezek az eredmények csak annyiban módosulnak, hogy mind a fiúk, mind a lányok egyforma gyakorisággal észlelik szüleiknél a meleg és az engedékeny magatartásformákat, aminek következtében természetesen az említett magatartásformák közötti különbség is a fiúknál csekély intenzitású (0.19), a lányoknál pedig elhanyagolható (0.06).

Nevelői magatartásformák	N	M	SD
Fiúk + lányok becslése			
Meleg	130	42.33	8.47
Engedékeny	134	39.90	8.58
Korlátozó	134	23.54	8.21
Hideg	130	22.62	9.07
Magatartásformák közötti különbségek			
Nevelői magatartásformák	t	p	d
Meleg–engedékeny	2.60	< 0.01	0.29
Meleg–korlátozó	18.30	< 0.01	2.25
Meleg–hideg	18.10	< 0.01	2.25
Engedékeny–korlátozó	15.95	< 0.01	1.96

Engedékeny–hideg	15.91	< 0.01	1.95
Korlátozó–hideg	0.86	n. sz.	0.11
Fiúk becslése			
Meleg	25	39.92	7.74
Engedékeny	25	39.32	6.16
Korlátozó	24	22.88	7.08
Hideg	24	24.88	8.41
Magatartásformák közötti különbségek			
Nevelői magatartásformák	t	p	d
Meleg–engedékeny	0.30	n. sz.	0.09
Meleg–korlátozó	8.03	< 0.01	2.30
Meleg–hideg	6.52	< 0.01	1.86
Engedékeny–korlátozó	8.68	< 0.01	2.48
Engedékeny–hideg	6.88	< 0.01	1.96
Korlátozó–hideg	0.89	< 0.01	0.26
Lányok becslése			
Meleg	76	42.49	8.88
Engedékeny	80	39.60	8.81
Korlátozó	81	24.22	8.71
Hideg	78	22.37	8.78
Magatartásformák közötti különbségek			
Nevelői magatartásformák	t	p	d
Meleg–engedékeny	2.04	< 0.01	0.33
Meleg–korlátozó	13.01	< 0.01	2.07
Meleg–hideg	14.14	< 0.01	2.28
Engedékeny–korlátozó	11.14	< 0.01	1.76
Engedékeny–hideg	12.31	< 0.01	1.96
Korlátozó–hideg	1.34	n. sz.	0.21

2. táblázat. A nevelői magatartásformák észlelésének gyakorisága apáknál

N = adatközlők száma (a hiányzó adatok miatt eltér a minta nagyságától);
M = átlag; SD = standard deviáció (szórás); t = t-teszt; p = szignifikancia-
szint; d = hatás erőssége (Cohen)

Nevelői magatartásformák	N	M	SD
Fiúk + lányok becslése			
Meleg	135	45.04	8.03
Engedékeny	136	41.19	7.86
Korlátozó	140	24.78	8.66
Hideg	139	19.93	8
Magatartásformák közötti különbségek			
Nevelői magatartásformák	t	p	d
Meleg–engedékeny	4.02	< 0.01	0.48
Meleg–korlátozó	20.07	< 0.01	1.98
Meleg–hideg	25.79	< 0.01	3.13
Engedékeny–korlátozó	16.58	< 0.01	1.98
Engedékeny–hideg	22.27	< 0.01	2.68
Korlátozó–hideg	4.82	< 0.01	0.58
Fiúk becslése			
Meleg	23	41.57	6.39
Engedékeny	25	41.20	5.36
Korlátozó	24	22.33	7.16
Hideg	24	19.52	5.85
Magatartásformák közötti különbségek			
Nevelői magatartásformák	t	p	d
Meleg–engedékeny	0.22	n. sz.	0.06
Meleg–korlátozó	9.70	< 0.01	2.83
Meleg–hideg	13.61	< 0.01	3.60
Engedékeny–korlátozó	10.47	< 0.01	2.98
Engedékeny–hideg	13.66	< 0.01	3.86
Korlátozó–hideg	1.51	n. sz.	0.43

Lányok becslése			
Meleg	80	44.02	8.93
Engedékeny	83	39.82	7.86
Korlátozó	83	26.53	9.22
Hideg	82	21.39	8.93
Magatartásformák közötti különbségek			
Nevelői magatartásformák	t	p	d
Meleg–engedékeny	3.06	< 0.01	0.48
Meleg–korlátozó	12.30	< 0.01	1.93
Meleg–hideg	16.13	< 0.01	2.54
Engedékeny–korlátozó	9.66	< 0.01	1.50
Engedékeny–hideg	13.50	< 0.01	2.11
Korlátozó–hideg	3.66	< 0.01	0.57

3. táblázat. A nevelői magatartásformák észlelésének gyakorisága anyáknál

N = adatközlők száma (a hiányzó adatok miatt eltér a minta nagyságától); M = átlag; SD = standard deviáció (szórás); t = t-teszt; p = szignifikancia-szint; d = hatás erőssége (Cohen)

A 2. táblázatban a nevelői magatartásformák észlelésének gyakorisága az apákra, a 3. táblázatban az anyákra vonatkozóan látható. Mindkét szülőnél leggyakrabban a meleg, majd az engedékeny, a korlátozó és legkevésbé a hideg magatartásformákat észlelték vizsgálati alanyaink, függetlenül a saját nemüktől. A magatartásformák közötti különbségek (leszámítva az apáknál a korlátozó–hideg összevetést) statisztikailag magasan szignifikánsak (és a meleg–engedékeny komparációt kivéve, úgyszintén az apák esetében), legalább közepes, de leggyakrabban igen erős hatásról tanúskodnak.

Nemek szerinti bontásban bizonyos különbségek láthatók a fiúk és a lányok becsléseiben. A fiúk apjuknál valamivel több hideg és kevesebb korlátozó magatartást látnak, az anyjuknál pedig szerintük a korlátozás kissé kifejezettebb, mint a hideg viselkedés. A lányok mindkét szülőnél több korlátozást látnak a fiúk meglátásaihoz viszonyítva. A fiúk mindkét szülőnél a meleg és engedékeny, az anyáknál pedig még a korlátozó és hideg viselkedésformákat is egyforma gyakorisággal észlelik, a lányok viszont csak a korlátozó és hideg viselke-

dés gyakoriságában nem percipiálnak különbséget, még hozzá az apjuknál. Ami a *d* értékeket illeti, mind az apáknál, mind az anyáknál, olyan esetekben, amikor gyerekeik szerint jelentősen eltérő nevelői magatartásformákat mutatnak, az eltérések legalább közepes, de még gyakrabban igen jelentős erősségűek.

A fiúk és lányok közötti különbségeket további statisztikai elemzéseknek is alávetettük. A varianciaanalízis kimutatta, hogy az egyedüli jelentős különbség a korlátozásnál mutatkozik: a lányok anyjuknál jelentősen több korlátozó nevelői magatartásformát percipiálnak mint a fiúk ($t(105) = 2.07$, $p < 0.05$). Ez a különbség közepes erősségű ($d = 0.51$).

Nevelői stílusok	N	M	SD
Fiúk + lányok becslése			
M–E	121	168.87	23.99
H–E	123	124.40	14.56
M–K	122	135.75	16.25
H–K	122	90.63	24.87
Stílusok közötti különbségek			
Nevelői stílusok	t	p	d
M–E/H–E	17.54	< 0.01	2.24
M–E/M–K	12.61	< 0.01	1.62
M–E/H–K	24.96	< 0.01	3.20
H–E/M–K	4.23	< 0.01	0.74
H–E/ H–K	12.98	< 0.01	1.66
M–K/ H–K	14.17	< 0.01	2.15
Fiúk becslése			
M–E	19	165.47	19.59
H–E	19	126.53	12.40
M–K	19	126.79	16.21
H–K	19	87.84	19.19
Stílusok közötti különbségek			
Nevelői stílusok	t	p	d
M–E/H–E	7.32	< 0.01	2.38
M–E/M–K	6.63	< 0.01	2.15
M–E/H–K	12.34	< 0.01	4.00
H–E/M–K	0.06	n. sz.	0.02
H–E/ H–K	7.38	< 0.01	2.39
M–K/ H–K	6.67	< 0.01	2.19

Lányok becslése			
M–E	67	168.39	24.53
H–E	67	123.93	16.48
M–K	67	138.19	16.57
H–K	67	93.73	25/55
Stílusok közötti különbségek			
Nevelői stílusok	t	p	d
M–E/H–E	12.31	< 0.01	2.13
M–E/M–K	8.35	< 0.01	1.44
M–E/H–K	17.25	< 0.01	2.98
H–E/M–K	4.99	< 0.01	0.86
H–E/ H–K	8.13	< 0.01	1.40
M–K/ H–K	11.95	< 0.01	2.06

4. táblázat. A nevelői stílusok észlelésének gyakorisága szülőknél

M–E = meleg–engedékeny; H–E = hideg–engedékeny; M–K = meleg–korlátozó; H–K = hideg–korlátozó; N = adatközlők száma (a hiányzó adatok miatt eltér a minta nagyságától); M = átlag; SD = standard deviáció (szórás); t = t-teszt; p = szignifikanciaszint; d = hatás erőssége (Cohen)

A 4. táblázat adatai szerint adatközlőink szüleiknél leggyakrabban a meleg–engedékeny nevelői stílust észlelik, és ez mindkét szülőre fiúknál és lányoknál is érvényes. A többi nevelői stílus gyakoriságának észlelése sokkal ritkább és csökkenő sorrendben a meleg–korlátozó, hideg–engedékeny és a hideg–korlátozó irányt követi. Egyetlen kivétellel (a fiúk egyforma gyakorisággal észlelik szüleiknél a meleg–korlátozó és a hideg–engedékeny nevelést), a stílusok gyakoriságának észlelésében a különbségek nagyon erős hatásról tanúskodnak.

Nevelői stílusok	N	M	SD
Fiúk + lányok becslése			
M–E	126	81.97	15.50
H–E	127	62.94	8.27
M–K	126	65.85	8.86
H–K	127	45.96	14.65
Stílusok közötti különbségek			
Nevelői stílusok	t	p	d
M–E/H–E	12.20	< 0.01	1.53
M–E/M–K	10.13	< 0.01	1.28

M-E/H-K	18.99	< 0.01	2.39
H-E/M-K	2.70	< 0.01	0.24
H-E/ H-K	11.37	< 0.01	1.43
M-K/ H-K	13.05	< 0.01	1.64
Fiúk becslése			
M-E	24	79.13	12.39
H-E	22	47.18	13.22
M-K	23	62.43	8.35
H-K	23	64.87	7.46
Stílusok közötti különbségek			
Nevelői stílusok	t	p	d
M-E/H-E	9.70	< 0.01	2.49
M-E/M-K	5.39	< 0.01	1.58
M-E/H-K	3.81	< 0.01	1.39
H-E/M-K	4.65	< 0.01	1.38
H-E/ H-K	5.56	< 0.01	1.65
M-K/ H-K	1.05	n. sz.	0.31
Lányok becslése			
M-E	74	81.95	15.65
H-E	75	59.19	8.29
M-K	75	66.68	9.25
H-K	75	45.55	13.76
Stílusok közötti különbségek			
Nevelői stílusok	t	p	d
M-E/H-E	11.11	< 0.01	1.82
M-E/M-K	7.26	< 0.01	1.19
M-E/H-K	15.08	< 0.01	2.47
H-E/M-K	5.22	< 0.01	0.85
H-E/ H-K	7.35	< 0.01	1.20
M-K/ H-K	11.04	< 0.01	1.80

5. táblázat. A nevelői stílusok észlelésének gyakorisága apáknál

M-E = meleg-engedékeny; H-E = hideg-engedékeny; M-K = meleg-korlátozó; H-K = hideg-korlátozó; N = adatközlők száma (a hiányzó adatok miatt eltér a minta nagyságától); M = átlag; SD = standard deviáció (szórás); t = t-teszt; p = szignifikanciaszint; d = hatás erőssége (Cohen)

Nevelői stílusok	N	M	SD
Fiúk + lányok becslése			
M-E	130	86.41	14.01

H-E	133	61.23	7.43
M-K	130	66.95	8.44
H-K	131	41.38	13.81
Stílusok közötti különbségek			
Nevelői stílusok	t	p	d
M-E/H-E	18.27	< 0.01	2.25
M-E/M-K	13.57	< 0.01	1.68
M-E/H-K	26.15	< 0.01	3.24
H-E/M-K	5.84	< 0.01	0.72
H-E/ H-K	14.65	< 0.01	1.79
M-K/ H-K	18.03	< 0.01	2.04
Fiúk becslése			
M-E	22	85.91	10.73
H-E	24	60.08	5.86
M-K	22	67.05	9.96
H-K	23	41.22	9.47
Stílusok közötti különbségek			
Nevelői stílusok	t	p	d
M-E/H-E	10.25	< 0.01	2.99
M-E/M-K	6.04	< 0.01	1.82
M-E/H-K	14.83	< 0.01	4.42
H-E/M-K	2.92	< 0.01	0.85
H-E/ H-K	8.25	< 0.01	2.40
M-K/ H-K	8.91	< 0.01	2.66
Lányok becslése			
M-E	77	84.27	15.27
H-E	81	61.10	8.31
M-K	77	70.66	9.36
H-K	81	61.10	8.31
Stílusok közötti különbségek			
Nevelői stílusok	t	p	d
M-E/H-E	11.93	< 0.01	1.88
M-E/M-K	6.67	< 0.01	1.07
M-E/H-K	14.80	< 0.01	2.37
H-E/M-K	6.80	< 0.01	1.08
H-E/ H-K	6.78	< 0.01	1.07
M-K/ H-K	11.12	< 0.01	1.79

6. táblázat. A nevelői stílusok észlelésének gyakorisága anyáknál

M–E = meleg–engedékeny; H–E = hideg–engedékeny; M–K = meleg–korlátozó; H–K = hideg–korlátozó; N = adatközlők száma (a hiányzó adatok miatt eltér a minta nagyságától); M = átlag; SD = standard deviáció (szórás); t = t-teszt; p = szignifikanciaszint; d = hatás erőssége (Cohen)

Az 5. táblázatban a nevelői stílusok észlelésének gyakorisága az apáknál, a 6. táblázatban ugyanez az anyáknál látható. Mindkét szülőnél a leggyakrabban a meleg–engedékeny, majd a meleg–korlátozó, a hideg–engedékeny, legkevésbé pedig a hideg–korlátozó attitűdöket észlelték adatközlőink, függetlenül a saját nemüktől. A stílusok közötti különbségek statisztikailag magasan szignifikánsak, és igen erős hatásról tanúskodnak. Egyetlen kivétel van: az apáknál a meleg–korlátozó és a hideg–engedékeny stílusok között a különbség statisztikailag ugyan jelentős, de ennek gyakorlati jelentősége csekély.

Nemek szerinti bontásban bizonyos különbségek mutatkoztak a fiúk és a lányok meglátásaiban. A fiúk apjuknál valamivel gyakrabban észlelik a hideg–korlátozó, mint a meleg–korlátozó attitűdöt, az anyjuknál viszont a meleg–korlátozó attitűd percepciója messze meghaladja a hideg–korlátozó attitűd percepcióját. A lányok mindkét szülőt meleg–korlátozóbbnak látják, mint a fiúk, a hideg–korlátozó nevelés irányukban szerintük az anyjuknál kifejezettebb, mint az apjuknál. Mind a fiúk, mind a lányok az egyes stílusok gyakorisága között igen erős különbségeket észleltek.

A fiúk és lányok közötti különbségek további statisztikai elemzése varianciaanalízissel kimutatta, hogy az egyedüli jelentős különbség a meleg–korlátozó attitűd percepciójában mutatkozik: a lányok a meleg–korlátozó stílust szüleiknél gyakrabban észlelik, mint a fiúk ($F(1,84) = 7.08$, $p < 0.01$). A különbség csekély intenzitású, és csupán anyjuknál észlelik.

Nevelői magatartásforma	Magyar egyetemisták		Szerbiai normák		Eltérés		
	M	SD	M	SD	t	p	d
Apá – meleg nevelés	42.33	8.75	44.86	7.39	3.40	< 0.01	0.31
Anyá – meleg nevelés	45.04	8.03	47.70	5.88	4.33	< 0.01	0.38
Apá – hideg nevelés	22.62	9.01	20.27	7.15	3.08	< 0.01	0.29

Anya – hideg nevelés	19.93	8.00	18.05	7.78	2.52	< 0.01	0.24
Apa – engedékeny nevelés	39.90	8.54	43.11	5.53	5.39	< 0.01	0.45
Anya – engedékeny nevelés	41.19	7.86	43.86	4.99	5.12	< 0.01	0.41
Apa – korlátozó nevelés	23.64	8.21	21.39	5.94	3.65	< 0.01	0.31
Anya – korlátozó nevelés	24.78	8.67	23.05	6.54	2.61	< 0.01	0.23

7. A nevelői magatartásformák gyakorisága apáknál és anyáknál: eltérés a szerbiai normáktól

M = átlag; SD = standard deviáció; t = t-teszt; p = szignifikanciaszint; d = hatás erőssége (Cohen)

A 7. táblázat adatközlőink becsléseit a szerbiai normákhoz viszonyítja. Az eredmények arra utalnak, hogy mind az apák, mind az anyák kevésbé melegek (vagyis hidegebbek) és kevésbé engedékenyek (vagyis korlátozóbbak), mint a szerbiai szülők. A különbségek statisztikailag jelentősek, de erősségük a csekély és a közepes (méréselt) hatások határain belül mozog.

Az eredményekkel kapcsolatban még az is megemlítenő, hogy a Mann–Whitney U-teszt (a független minták közötti különbségek meghatározására alkalmazott t-teszt nemparaméteres megfelelője) egyetlen jelentős különbséget sem mutatott ki az anyák és apák nevelői magatartásformáiban kari bontásban, vagyis mind a fiúk, mind a lányok egyformán észlelik a nevelői magatartásformákat mindkét szülőnél, függetlenül attól, hogy társadalomtudományi vagy természettudományi pályára készülnek-e.

MEGBESZÉLÉS

Általánosan elfogadott nézet, hogy a család a gyermek szocializációjának legfontosabb színtere. Pszichológiai szempontból a családi nevelés elsődleges célja a gyermek két alapszükségletének, a szeretetigényének és a biztonságérzetének a kielégítése. Attól függően,

hogy ez milyen módon és mértékben valósul meg, alakul a gyermek életútja, személyiségfejlődése, de családi nevelése erősen befolyásolja társas kapcsolatait és teljesítményét is. Ez az oka a szülői attitűdvizsgálatok nagy népszerűségének. Ma már azonban számos kutató vallja, hogy irreálisnak bizonyult az a régebben széleskörűen elfogadott elvárás, miszerint a szülői attitűdök ismerete óriási mértékben hozzásegít a gyermeki fejlődés megértéséhez, így elvárásaikban is visszafogottabbak, bár az ilyen kutatások fontosságát és hatásukat a nevelés gyakorlatára ma sem vitatják.

Az Újvidéken tanuló magyar ajkú egyetemi hallgatók szülőpercepciójára vonatkozó kutatásunk eredményeit a hipotézisek sorrendjében tárgyaljuk.

Az első hipotézis szerint elvárható, hogy az észlelt nevelői magatartásformák gyakorisága a szülőknél, méghozzá az apáknál és az anyáknál is, a meleg→engedékeny→korlátozó→hideg sorrendben csökken. Ez a fiúk és a lányok percepciójára is érvényes, a feltételezett csökkenés pedig közepes erősségű.

A kapott eredmények, amennyiben a szülők együttes hatását figyeljük, majdnem teljes mértékben elvárásainkkal összhangban alakultak. Még akkor is, ha az apák és az anyák neveléssel kapcsolatos magatartásformáit a fiúk és a lányok meglátásában is külön elemezzük, az eredmények csak kis mértékben térnek el az elvárásoktól (például a bejósolt hatás erősebb a közepesnél, vagy összemosódik a meleg és az engedékeny, illetve a hideg és a korlátozó nevelés közötti különbség észlelése).

Feltehető a kérdés, hogy a becsült hatások milyen módon és milyen irányban befolyásolják a gyerekek személyiségének alakulását?

A biztonságérzet és a szeretetigény kielégítéséhez a gyereket elfogadó (meleg), és a szabályokat rugalmasan kezelő (kissé megtévesztő módon engedékenynek nevezett) szülői magatartásformák szükségeltetnek. Adatközlőink szüleiknél ezeket a viselkedésformákat észlelik a leggyakrabban, vagyis a két alapszükséglet kielégítéséhez többnyire adottak a feltételek. Ugyanakkor figyelembe kell venni azt is, hogy viszonylag gyakori a hideg (távolságtartó) és a korlátozó (erősen szabálycentrikus) nevelés észlelése is, ami kevésbé teszi lehetővé a biztonságérzet és a szeretetigény megfelelő kielégítését. Ami a személyiségfejlődés irányát illeti, támpontként a személyiségelméletekben fellelhető ismeretek szolgálhatnak. A személyiségfelépítést vizsgálva ugyanis a személyiség-lélektan kutatói a személyiségjegyeket vagy személyiségtulajdonságokat dimenziók (tengelyek, faktorok) mentén

helyezik el, éppúgy, ahogy a családutatók a neveléssel kapcsolatos viselkedést is rendszerezik. Számos személyiségelmélet vagy -modell, hasonlóan a szülői attitűdvizsgálatokhoz, két vagy három (esetleg több) tengelyt említ, ezekben leggyakrabban az extroverzió (végpontjai: extrovertált vs. introvertált személyiség) és a neuroticizmus tengelyét (végpontjai: érzelmi stabilitás vs. labilitás) említik. (Egyes személyiségelméletekben ezeket még a pszichoticizmussal [durvalelkedés vs. lágyszívűség], vagy a nyitottsággal, barátságossággal, lelkiismeretességgel és más tengelyekkel egészítik ki.) Kutatásunkat kétdimenziós nevelési modellre alapoztuk, ez pedig kapcsolatba hozható azokkal a személyiségmodellekkel, amelyek az extroverziót és a neuroticizmust is bázikus dimenziókként értelmezik (például Eysenck háromfaktoros modellje, vagy Digman ötfaktoros modellje, lásd: EYSENCK 1970; DIGMAN 1990). A kapcsolat azért indokolt, mert a meleg nevelés az érzelmi stabilitás kialakulásának kedvez, a hideg nevelés az érzelmi labilitást serkenti, az engedékeny nevelés az extroverzió, a korlátozó nevelés pedig az introverzió irányába mozdítja el a személyiségfejlődést.

Mivel kutatásunk eredményei alapján a meleg és az engedékeny nevelői magatartásformák dominálnak a szülőknél, a korlátozó és a hideg viselkedést pedig jelentősen ritkábban percipiálják náluk az adatközlők, észszerűnek tűnik feltételezni, legalábbis egy általános szinten, hogy az őket érő nevelési hatások szülei részéről inkább az érzelmi kiegyensúlyozottságra (stabilitásra) és az extroverzióra jellemző viselkedést segítik náluk elő, és kevésbé kedveznek az érzelmi labilitás és az introverzió kialakulásának.

A második hipotézis szerint az eddigi kutatások alapján elvárható, hogy a *nevelési stílusok* gyakorisága a meleg–engedékeny, meleg–korlátozó, hideg–engedékeny, hideg–korlátozó sorrendben csökken. A meleg–engedékeny stílus észlelése jelentősen gyakoribb a többi stílusnál, míg a másik három nevelési stílus között a feltüntetett sorrendben csökkenő irányban közepes intenzitású különbségek valószínűsíthetők.

A kapott eredmények, a szülők hatásait összevonva, többnyire az elvárásokat igazolják, bár a különbségek a stílusok között a feltételezett-nél erősebbek. Az apák és az anyák becslésénél, különösen ha az adatközlők nemét is figyelembe vesszük, a becslések variabilitása valamivel kifejezettebb, de egyetlen eredmény sem mond ellent a hipotézisnek.

A nevelői stílusok hatását a személyiségfejlődésre ismét a nevelési modellek és a személyiségmodellek között felismert kapcsolatokkal lehetséges értelmezni. Ha a személyiségmodellek két alapvető di-

menziójának, a neuroticizmusnak és az extroverziónak a végpontjait kombináljuk, négy személyiség-típus különböztethető meg: a stabil-extrovertált, a stabil-introvertált, a labilis-extrovertált és a labilis-introvertált típus. Figyelembe véve a nevelési magatartásformák és a személyiségfejlődés között valószínűsíthető kapcsolatokat (lásd a diszkussziót az első hipotézissel kapcsolatban), minden személyiség-típushoz hozzárendelhető az azt leginkább serkentő nevelési stílus. Ennek alapján a stabil-extrovertált típus a meleg-engedékeny, a stabil-introvertált személyiség a meleg-korlátozó, a labilis-extrovertált személyiség a hideg-engedékeny, a labilis-introvertált személyiség pedig hideg-korlátozó nevelési stílussal rokonítható. Mivel adatközlőink a szülők részéről leggyakrabban a meleg-engedékeny hatásoknak vannak kitéve, személyiségfejlődésük általános szinten leginkább a stabil-extrovertált irányú fejlődésnek kedvez, ugyanakkor, az apák nevelési stílusa miatt, a fiúknál egyforma gyakoriságú a stabil-introvertált és a labilis-introvertált irányú személyiségfejlődés serkentése is, csak sokkal ritkábban mint a stabil-extrovertált vagy a labilis-extrovertált irányú fejlődés.

A harmadik hipotézis szerint egyik szülőnél sem várhatók jelentős eltérések a *nevelési magatartásformák* gyakoriságának észlelésében a szerbiai normákhoz viszonyítva.

Már említettük, hogy kutatásunk adatközlői úgy látják, szüleik kevésbé melegek (vagyis hidegebbek) és kevésbé engedékenyek (vagyis korlátozóbbak), mint a szerbiai szülők. Ezekhez a közepestől kisebb erősségűnek észlelt különbségekhez ebben a munkában két szempont alapján fűzünk néhány megjegyzést.

A normák alapján az úgynevezett T-skála szerint (a T-skála azt mutatja, hogy egy konkrét egyén eredménye a csoport átlagához viszonyítva hogyan pozicionálódik) a Nevelői Attitűd Skálában a 45–55 közötti pontszám azt jelenti, hogy az egyén úgy értékeli, apjánál vagy anyjánál egy bizonyos nevelői magatartásforma éppolyan gyakorisággal fordul elő, mint a legtöbb családban. A 40 alatti pontszám viszont azt mutatja, szüleinél a magatartásforma, más családokhoz viszonyítva, ritkán fordul elő, a 60 pontnál magasabb eredmény pedig azt jelzi, hogy apjára vagy anyjára, a „tipikus” családdhoz mérten, jóval magasabb fokban jellemző az alskálával mért nevelés. Mind a magyar, mind a szerb mintában átlagban a két leggyakrabban percipiált, vagyis a meleg és az engedékeny nevelés, a középső intervallumban található, azzal a különbséggel, hogy a magyar mintában az alsó, a szerbben a felső határhoz közelít (kivétel az anyák meleg nevelése, amely a ma-

gyar adatközlők esetében is az intervallum felső határán van).

Általánosan elfogadott, hogy a hatékony neveléshez a gyermek elfogadása a szülő részéről alapvető követelmény. Ez mindkét mintánál adott, bár a szerb mintánál valamivel kifejezettebb. Az engedékenységgel kapcsolatban elsősorban azt kell hangsúlyozni, hogy az engedékenység bármilyen viselkedés kialakulására vonatkozóan szabad utat ad (gátlástalanít), és egyfajta alulszocializációt eredményezhet, míg a korlátozás fékeket épít be a viselkedésbe, és túlsocializáltsághoz vezethet. Mindmáig vita tárgyát képezi, hogyan lehetséges a kétféle (engedékeny, illetve korlátozó) nevelési hozzáállást egyensúlyba hozni, figyelembe véve a konkrét helyzetet, és számos egyéb ismeret mellett azt is, hogy az introverzióra hajlamos gyerekek esetében az engedékenyebb, az extroverzióra hajlamosaknál inkább a korlátozóbb nevelés ajánlatos, ha el akarjuk kerülni, hogy a gyerek genotípusára jellemző szélsőséges viselkedést ösztönözzük. Ugyanis az introvertált hajlamú gyerekek fogékonyabbak a büntetésre (náluk a kisebb büntetés is hatékony), és kevésbé fogékonyak a jutalmazásra (ezért az intenzívebb jutalom kívánatos), míg az extrovertált hajlamúaknál csak az intenzívebb büntetéssel és mérsékeltbb jutalmazással érhető el ugyanolyan szintű hatékonyság (kevésbé reagálnak a büntetésre, és erősen a jutalmakra).

Mint már említettük, az egyes skálák végpontjait kombinálva, a nevelői stílusok is meghatározhatók. Eredményeinkből ez nemcsak a kétdimenziós, hanem, bizonyos megszorításokkal, a háromdimenziós modellekre kivetítve is lehetséges. Ha ezt a szerbiai eredményekre vonatkoztatjuk, a „tipikus” nevelői stílus a meleg–nyílt–gyenge, amely a „sztártípusú” személyiségfejlődést ösztönzi (KOZÉKI 1983). A magyar minta esetében a meleg–nyílt–erős lenne a „tipikus” nevelői stílus, ez pedig a Kozéki által „fanatikus típusúnak” nevezett személyiség fejlődését serkenti.

KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmány az Újvidéken tanuló magyar ajkú egyetemi hallgatók szülőpercepciójával kapcsolatos empirikus kutatás eredményeit ismerteti. A Nevelői Attitűd Skálát 149 hallgató töltötte ki. Az adatokból a következő fontosabb szabályosságok olvashatók ki:

1. Az észlelt *nevelői magatartásformák* gyakorisága a szülőknél együttesen, de az apáknál és az anyáknál külön-külön is, a meleg→engedékeny→korlátozó→hideg sorrendben csökken.

2. Kisebb variációktól eltekintve, a *nevelési stílusok* észlelésének gyakorisága a meleg–engedékeny, meleg–korlátozó, hideg–engedékeny, hideg–korlátozó sorrendben csökken.

3. Az adatközlők becslése szerint, a szerbiai normákhoz viszonyítva, mind az apákra, mind az anyákra, a kevésbé meleg és kevésbé engedékeny nevelés jellemző. Ezeket a közepestől kisebb erősségű különbségeket a családi nevelés pszichológiájából és a személyiség-lélektanból átvett ismeretek tükrében tárgyaltuk.

A kutatás hiányosságai között, a hasonló témakörben végzett vizsgálatokhoz viszonyítva, a viszonylag kis létszámú minta mellett arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy a szerbiai normákat adatközlőinknél átlagban két évvel fiatalabb minta szolgáltatta, az életkorral viszont módosul a szülők neveléssel kapcsolatos viselkedésének percepciója. Ebben a kutatásban az életkor hatása nincs semlegesítve, ezért a minták összevetésének indokoltsága megkérdőjelezhető.

IRODALOM

- BAUMRIND, Diana 1971. Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monographs*, 4, 1–103.
- BECKER Wesley C. 1964. Consequences of different kind of parental discipline. HOFFMAN, Martin L.–HOFFMAN, Lois W Editors. *Review of Child Development Research*. New York, Russell.
- COHEN, Jacob 1988. *Statistical power analyses for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, N. J. Erlbaum.
- DIGMAN, John M. 1990. Personality structure: Emergence of the 5-factor model. *Annual Review of Psychology*, 41, 417–440. doi: 10.1146/annurev.psych.41.1.417
- EYSENCK, Hans. J. 1970. *The structure of human personality* (3rd ed.), London, Methuen.
- GÖNCZ Lajos 2007. Nevelői magatartásformák a családban. = SZALMA József (szerk.): *A délvidéki magyar tudományosság – 2005*. Újvidék: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság–Atlantis, 122–133.
- KOZÉKI Béla 1983. *A fegyelmezett személyiség kialakítása*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- KODŽOPELJIĆ, Jasmina s. a. Skala vaspitnih stavova: norme za mlade i starije adolescente, kézirat, Novi Sad, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju.
- KODŽOPELJIĆ, Jasmina–PEKIĆ, Jasmina, GENC, Lajoš [GÖNCZ Lajos] 2009. Procena vaspitnih stavova prema dvodimenzionalnom modelu vaspitanja. = ZOTOVIĆ, Marija–PETROVIĆ, Jelica–MIHIĆ, Ivana (szerk.): *Psihološka procena porodice: mogućnosti i ograničenja*, Novi Sad, Filozofski fakultet.
- LEWIN, Kurt 1975. *Csoportdinamika*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- MACCOBY, Eleanor E.–MARTIN, John A. 1984. Socialization in the context of the family: parent-child interaction. = MUSSEN, Paul H. (szerk.): *Handbook of child*

psychology. 4th ed. Vol. 4. 1–103.

RANSCHBURG Jenő 1975. A szülői magatartás és a nevelői attitűdök hatása a gyermeki viselkedésre. = LÉNÁRD Ferenc (szerk.): *Iffúság és pszichológia. Pszichológiai Tanulmányok XIV.*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 33–50.

RANSCHBURG Jenő 1984. *Szeretet, erkölcs, autonómia*. Budapest, Gondolat Kiadó.

SALLAY Hedvig–MÜNNICH Ákos 1999. Családi nevelési attitűdök percepciója és a self-fejlődéssel való összefüggései. *Magyar Pedagógia*, 99, 2, 157–174.

MELLÉKLET: A NEVELŐI ATTITÚDSKÁLA TÉTELEI

Utasítás

Az alábbi kérdőív különböző, neveléssel kapcsolatos viselkedésformák leírását tartalmazza. Figyelmesen olvassa el a leírást, és az 1-től 5-ig terjedő skálán jelölje, véleménye szerint milyen mértékben jellemzi édesapja, illetve édesanyja nevelési stílusát.

A számok jelentése a következő: 1 – egyáltalán nem egyezem; 2 – nagyjából nem egyezem; 3 – nem tudom eldönteni; 4 – nagyjából egyezem; 5 – teljesen egyezem.

	Tételek	Apa	Anya
1.	Ritkán tilt meg nekem valamit.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
2.	Gyakran mondja, hogy elégedetlen a viselkedésemmel.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
3.	Nagyon közvetlenül viselkedik velem.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
4.	Nem követeli meg tőlem a családukban szokásos szabályok szigorú betartását.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
5.	Gyakran jutalmazza viselkedésemet.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
6.	Beleavatkozik barátaim megválasztásába.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
7.	Gyakran felhányja, hogy miattam sok mindent feláldozott.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
8.	Figyelembe veszi a tulajdonságaimat és a körülményeket is, amikor értékeli viselkedésemet.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
9.	Állandóan ellenőriz, mert fél, hogy megszegyénítem.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5

10.	Minél idősebb vagyok, annál inkább engedi, hogy önállóan hozzak döntéseket.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
11.	Érdektelenül viselkedik irányomban.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
12.	Nem engedi, hogy kétségbe vonjam a véleményét.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
13.	Elfogad olyannak, amilyen vagyok.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
14.	Ha megszegek egy tiltást, többnyire megbüntet.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
15.	Ösztönöz, hogy minél gyorsabban a „magam embere” legyek.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
16.	Megköveteli tőlem a szabályok szigorú betartását.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
17.	Keveset beszélget velem.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
18.	Melegséggel és bizalommal vesz körül.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
19.	A legtitkosabb gondolataimat is tudni akarja.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
20.	Ha bajban vagyok, rá támaszkodhatok.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
21.	Véleményem számára nem fontos.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
22.	Nem támaszt túl merev követelményeket.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
23.	Fizikailag is képes megbüntetni.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
24.	Minden pillanatban tudnia kell, hol vagyok.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
25.	Ha bizonyos módon viselkedik velem, megmagyarázza, miért.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
26.	Gyakran van olyan benyomásom, hogy problémáim nem érdeklik túlságosan.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
27.	Biztonságérzetet nyújt.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
28.	A hibáimat is képes tolerálni.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
29.	Sok szeretettel vesz körül.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
30.	A szabályokat és tiltásokat az első helyre helyezi.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
31.	Átengedi nekem, hogy önállóan döntsem el, hogyan viselkedjek.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
32.	Korlátoz.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5

33.	Ha valamit tévesen teszek, általában megpróbál viselkedésemre igazolást találni.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
34.	Gyakran segít valamilyen jó tanáccsal.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
35.	Ritkán dicsér meg.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
36.	Ha véleményem nem egyezik az övével, azt szabadon megmondhatom.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
37.	Többnyire elutasítóan és ingerlékenyen viselkedik velem.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
38.	Nem támaszt sok szabályt, amelyeket be kell tartanom.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
39.	Tetteimet elsősorban aszerint értékeli, hogy mennyire vannak összhangban a szabályokkal.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
40.	Általában hideg és távolságtartó velem.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
41.	Ritkán büntet meg.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
42.	Ritkán magyarázza meg, miért viselkedik egy meghatározott módon.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
43.	Akkor is elfogad, ha valamiben sikertelen vagyok.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
44.	Sok szabályt és tiltást ró ki rám.	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5

Osztályozási kulcs:

A nyers értékek kiszámítása a bekarikázott számok összeadásával történik azokra a tételekre, amelyek az egyes skálákat képezik. Külön kell meghatározni az értékeket az apára és az anyára.

„Meleg nevelés” skála: 3, 5, 13, 18, 20, 25, 27, 29, 34, 41, 43

„Hideg nevelés” skála: 2, 7, 11, 17, 21, 23, 26, 35, 37, 40, 42

„Engedékeny nevelés” skála: 1, 4, 8, 10, 15, 22, 28, 31, 33, 36, 38

„Korlátozó nevelés” skála: 6, 9, 12, 14, 16, 19, 24, 30, 32, 39, 44.

How do students of Hungarian nationality in Vojvodina perceive the behaviour of their parents?

The subject of the study is the perception of parenting behaviour in their parents by Hungarian university students studying in Novi Sad. 149 respondents filled in the Upbringing Attitudes Scale. Based on their assessment, it is possible to determi-

ne the frequency with which they perceive in their parents' warm (child accepting), authoritative (flexible, permissive), cold (child rejecting), and restrictive upbringing practices. It is also possible to determine how typical are for their parents the warm–authoritative, the warm–restrictive, the cold–authoritative, and the cold–restrictive parenting styles, and the results can be compared with Serbian norms, too. The obtained results have shown that, both by fathers and by mothers, the frequency of upbringing related behaviour decreases in warm→authoritative→cold→restrictive order. The dominant parenting style is the warm–authoritative, which is followed by warm–restrictive, cold–authoritative, and cold–restrictive style. According to our informants, both their fathers and their mothers are less warm and less flexible in their upbringing practices compared to Serbian norms. These differences are weak to moderate, and are discussed in the light of knowledge taken over from psychology of parenting and personality psychology.

Key words: parenting, Upbringing Attitudes Scale, parenting behaviour, parenting styles, development of personality

Kako percipiraju vojvođanski studenti mađarske nacionalnosti vaspitna ponašanja svojih roditelja?

Predmet studije je percepcija vaspitnih postupaka kod roditelja u studenata Mađara koji studiraju u Novom Sadu. 149 ispitanika ispunilo je Skalu vaspitnih stavova. Na osnovu njihovih procena moguće je utvrditi kojom učestalošću percipiraju kod svojih roditelja tople, popustljive, hladne i ograničavajuće vaspitne postupke, u kojoj meri je za njihove roditelje karakterističan topao–popustljiv, topao–ograničavajući, hladan–popustljiv i hladan–ograničavajući vaspitni stil, a rezultati se mogu uporediti i sa normama koje su utvrđene za Srbiju. Rezultati pokazuju, da i kod očeva i kod majki, percepcija učestalosti vaspitnih postupaka opada redosledom toplo→popustljivo→ograničavajuće→hladno vaspitanje. Dominantan vaspitni stil je toplo–popustljivi, praćen toplo–ograničavajućim, hladno–popustljivim i hladno–ograničavajućim stilom. Prema proceni naših ispitanika, i za očeve i za majke, u poređenju sa normama izrađenih za Srbiju, prisutno je hladnije i više ograničavajuće vaspitanje. Ove razlike su manjeg do srednjeg intenziteta i diskutovane su u okviru saznanja preuzetih iz psihologije porodičnog vaspitanja i psihologije ličnosti.

Cljučne reči: porodično vaspitanje, Skala vaspitnih stavova, vaspitni postupci, vaspitni stilovi, razvoj ličnosti

Beérkezés időpontja: 2017. március 25.

Elfogadás időpontja: 2017. május 22.

